

УДК 027.2.021(438.26)(091)

БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ ІМЕНІ ОССОЛІНСЬКИХ У ВРОЦЛАВІ

Галина РУСИНЬСКА-ҐЕРТИХ

*Вроцлавський університет, Інститут наукової інформації та бібліотекознавства,
пл. Університетська, 9/13, м. Вроцлав, 50-137, Польща, тел. (071) 343-78-11,
ел. пошта: halina.r.g@interia.pl*

Національний Інститут ім. Оссолінських (його зазвичай називають Оссолінеум), заснований у 1817 р. у Львові (почав діяти у 1827 р.), швидко став зною науково-культурною інституцією, що мала винятково важливе значення для польського народу. Після Другої світової війни він відновив діяльність у Вроцлаві, куди перевезено частину фондів і переїхала частина працівників довоєнного Оссолінеуму. Тепер це одна із найважливіших бібліотек Польщі з великою кількістю особливо цінних одиниць зберігання. У статті висвітлено повоєнну історію бібліотеки Оссолінеуму та охарактеризовано її сучасну структуру, стан фондів і основні напрями діяльності.

Ключові слова: Національний Інститут ім. Оссолінських, наукова бібліотека, історія бібліотек Польщі, структура бібліотеки, Вроцлав, Львів.

Ініціатором створення Національного Інституту як науково-культурної інституції із загальносуспільним та національним спрямуванням, а також фундатором цього великого закладу був граф Юзеф Максиміліан Оссолінський – відомий вчений, книголюб, префект цісарської бібліотеки у Відні. Він у червні 1817 р. заснував фундацію, яка отримала назву Національний Інститут імені Оссолінських (*Zakład Narodowy im. Ossolińskich*). Згідно з волею засновника, місцем її розташування мав бути Львів. Фундація Оссолінського складалася з колекцій книг, рукописів, нумізматичних та музейних збірок, земельних маєтків, призначених на її утримання, а також друкарні. Інститут також видавав власний науковий часопис¹ і опікувався місцевою інтелектуальною елітою². Значення фундації ще більше зросло, коли внаслідок укладеної 1823 р. угоди Ю. Оссолінського з князем Генриком Любомирським до фондів бібліотеки Оссолінеуму приєднали збірки Музею ім. Любомирських. Колекції Любомирських склалися з безцінних артефактів (картин, мініатюр, статуї, зброї та малюнків стародавніх

---

¹ “Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich” (1828–1834), “Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich. Pismo poświęcone dziejom, bibliografii, rozprawom i wiadomościom naukowym” (1842–1848), “Biblioteka Ossolińskich. Pismo historyi, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone. Poczet nowy” (1862–1869), “Sprawozdania z czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” (1857–1913), “Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” (1928 – продовжувався у Вроцлаві до 1976).

² Див.: Fischer A. *Zakład Narodowy im. Ossolińskich: zarys dziejów*. – Lwów, 1927; Mikulski T. *Narodziny Biblioteki imienia Ossolińskich*. – Wrocław, 1956; *Ossolineum: księga pamiątkowa w 150-lecie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* / [red. nauk. B. Olszewicz]. – Wrocław, 1967; Trzynadłowski J. *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1817–1967*. – Wrocław, 1967; Jankowerny W., Okopie J. *Zawsze pod kopułą (150 lat Ossolineum)*. – Wrocław, 1967; Korzon K. *Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu: przewodnik*. – Wrocław, 1975; Kosiński J. A. *Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*. – Wrocław, 1971 та ін.

митців, зокрема, Альбрехта Дюрера і Рембрандта Харменса ван Рейна). Ю. Оссолінський помер у 1826 р. і не дочекався відкриття Національного Інституту. Бібліотека, яку перевезли з Відня і розташували у спеціально пристосованих для неї будівлях колишнього монастиря кармеліток, розпочала діяти через рік.

Фонди бібліотеки дуже швидко збільшувалися, головню завдяки дарам приватних осіб і доброчинності польського суспільства, яке високо цінувало значення цієї фундації. Таким чином до бібліотеки увійшли цілі збірки книг, серед яких найбільшою була збірка Павліковських з Медики (35 тис. томів), а також фрагменти бібліотек Яблоновських, Понінських, Павліковських, Скарбків, Бальцера, Сапег і Мнішків. Тривалий час книгозбірня Оссолінеуму виконувала функції національної бібліотеки, була потужним науковим і культурним осередком, місцем наукових зібрань, літературних вечорів та концертів.

У 1829 р. розпочала працювати друкарня, з якої вийшла низка цінних видань, а завдяки зусиллям директорів Оссолінеуму (Францішка Сячинського, Константи Словінського, Адама Клодзінського, Августа Бельовського, Войцеха Кентжинського і Людвіка Бернацького) Інститут став визнаним дослідницьким і видавничим центром. Видавництво прославилось виданням багатьох фундаментальних публікацій, серед яких були шеститомний “Словник польської мови” (“Słownik języka polskiego”) Самуеля Богуміла Лінде, видання джерел до історії Польщі, Біблія королеви Софії (Biblia królowej Zofii), Флоріанський Псалтир (Psalterz floriański), підручники для народних шкіл у Галичині, а також видавничі серії “Національна бібліотека” (“Biblioteka Narodowa”).

Друга світова війна рішуче змінила долю львівського Оссолінеуму. В січні 1940 р. Академія Наук УРСР прийняла колекції Національного Інституту ім. Оссолінських і створила таким чином Бібліотеку Львівської філії АН УРСР, а фонди Музею Любомирських поділила між місцевими музеями. У липні 1941 р., після вступу німців до Львова, Оссолінеум увійшов до структури Головного відділу освіти і науки правління Генерал-губернаторства і створеної Державної бібліотеки у Львові (Staatsbibliothek Lemberg), а керувати ним доручили кустошеві Мечиславу Гембаровичу*. У 1944 р. у зв'язку з наближенням фронту німці вирішили евакуювати цінні фонди, в т. ч. частину фондів Оссолінеуму. М. Гембарович використав це рішення і вивіз зі Львова найцінніші колекції Оссолінеуму (бл. 2300 рукописів, бл. 2200 дипломів, бл. 1800 стародруків та бл. 2300 малюнків, колекцію Баворовських, а також монети та медалі)³. Спочатку їх розмістили у Кракові, у підвалах Ягеллонської бібліотеки. В липні 1944 р. з'явилася ухвала вивезти їх до Рейху. На щастя, транспорт не дістався до Німеччини, його покинули в Нижній Сілезії (в населеному пункті Адельсдорф чи Аделін – тепер Загородно), і звідти після закінчення війни (у 1947 р.) ці колекції потрапили до Вроцлава.

До Вроцлава надійшла також значна частина фондів, які залишилися в Оссолінеумі. Повоєнні міждержавні угоди залишили Львів поза межами Польщі. В такій ситуації, згідно з домовленостями між Польщею і Радянським Союзом, фрагмент львівської колекції кількістю 217381 том перевезли за два рази (у 1946 і 1947 рр.) до Вроцлава⁴. Тут було близько 7000 рукописів, близько 42000 стародруків, 1177 назв періодичних

* Який таємно склав присягу як директор Національного Інституту ім. Оссолінських.

³ <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 12.01.2011].

⁴ *Biblioteka Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu: informator* / oprac. M. Zawialska. – Wrocław, 1987. – S. 11.

видань, 2212 графічних одиниць та невелика кількість карт та атласів⁵. Ці фонди – щоправда, відносно невеликі, бо більша частина передвоєнних одиниць зберігання залишилася у Львові і складає тепер основу фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника – стали основою для відбудови Оссолінеуму у Вроцлаві. Це були головню літературні тексти, монографії, джерела до історії культури та політичної і економічної історії Польщі, а також старі енциклопедії та словники, видання збірок джерел та різні інші матеріали з гуманітарних і суспільних наук. У Вроцлаві бібліотечні фонди, головню за гуманітарним і суспільствознавчим профілем, планово і систематично поповнювалися поточною видавничою продукцією, а також друками іноземних (полонійних) видавництв, серед яких були Instytut Literacki та “Editions Spotkania” в Парижі, “Aneks”, “Puls”, “Polonia Book Fund Ltd.”, Polska Fundacja Kulturalna, “Kontra”, “Veritas”, “Orbis” у Лондоні. Їх збирали за мовчазної згоди, а інколи і всупереч розпорядженням тогочасної влади і офіційно видавали лише у виняткових випадках, після спеціального дозволу дирекції і під наглядом, як т. зв. *prohibita*⁶. Вже у 1977 р. обсяг фондів перевищив цифру мільйон томів⁷, а тепер він складає близько 1,7 млн примірників⁸. Окрім того, вроцлавський Оссолінеум у 2003 р. отримав повний доступ до польських колекцій, які зберігаються у ЛННБУ ім. В. Стефаника, разом із дозволом на копіювання (сканування та мікрофільмування) та опрацювання цих фондів. Бібліотека Оссолінеуму у Вроцлаві практично від свого початку разом із Національною бібліотекою у Варшаві та бібліотекою Ягеллонського університету в Кракові творила основу Національного бібліотечного фонду і була однією з провідних бібліотек Польщі.

Для бібліотеки Національного Інституту ім. Оссолінських у Вроцлаві обрали будівлю колишнього монастиря, розміщену над Одрою по вул. Шевській, 37. Це триповерховий будинок у стилі пізнього бароко, споруджений наприкінці XVII ст., який знаходиться поблизу головного корпусу Вроцлавського університету. У пруський період історії він був власністю братів-хрестоносців із червоною зіркою, а після ліквідації цього чину (у 1811 р.) там знаходилася чоловіча католицька гімназія. Цей будинок, досить сильно пошкоджений під час Другої світової війни, вимагав ремонту і пристосування до потреб бібліотеки. Після реставрації фасад набув свого історичного вигляду, натомість інтер’єр істотно змінився; лише нечисленні приміщення зберегли своє первісне планування. Одночасно із ходом ремонтних робіт Оссолінеум розширював коло своєї діяльності. У нових політичних умовах кошти на його утримання надходили з державного бюджету. У 1947 р. розпочалася видавнича діяльність, відкрили читальний зал, розпочав працювати відділ періодики, у 1948 р. – відділи стародруків та іконографічний, у 1951 р. – відділ наукової інформації, у 1955 р. – картографічний і нумізматичний відділ, у 1964 р. – відділ документів суспільного життя, у 1981 р. – відділ мікрофільмованих фондів. За останні кільканадцять років будинок Оссолінеуму змінився в черговий раз, його знову відремонтували, забезпечили комп’ютерною технікою та сучасною системою нагляду, а частину фондів пере-

⁵ *Biblioteka Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich...* – S. 11; див. також: <http://www.oss.wroc.pl> (дещо інші цифри: 217450 томів, серед них 7068 рукописів і 41505 томів стародруків).

⁶ <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 12.01.2011].

⁷ *Biblioteka Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu: informator...* – S. 12.

⁸ <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 12.01.2011].

містили до іншої будівлі*. У 2004 р. на внутрішньому підвір'ї Національного Інституту ім. Оссолінських відкрито погруддя його засновника – графа Ю. М. Оссолінського, а в 2007 р. на фасаді будинку Інституту вмуровано пам'ятну таблицю – відтворення таблиці, відкритої у 1928 р. на будинку львівського Оссолінеуму.

Після перевезення фондів до Вроцлава опікуватися ними доручили ректорові Вроцлавського університету Станіславу Кульчинському (до війни – професору і ректору Львівського університету ім. Яна Казимира) та директорові бібліотеки Вроцлавського університету Антоні Кноту. Окрім того, С. Кульчинський, А. Кнот, Єжи Борейша та коло осіб, пов'язаних із львівським Оссолінеумом, відновили довоєнне Товариство приятелів Оссолінеуму. У листопаді 1946 р. воно схвалило свої статут і завдання. Спочатку це товариство мало допомагати Інституту примножувати фонди, пізніше почало виконувати функції верховної влади, представляти Інститут назовні, затверджувати його плани і звіти, наглядати за поверненням фондів і видавничою політикою⁹. У березні 1947 р. керівництво Товариства поклиало А. Кнота на посаду головного директора Оссолінеуму. Він займав цю посаду до червня 1949 р., потім обов'язки директора недовго виконував Кароль Бадецький, а після нього – Євгеніуш Шпаляк (1949–1953).

Створення Польської Академії Наук (ПАН) як головної інституції, що відповідає за розвиток польської науки, істотно вплинуло на справи Оссолінеуму. Його поділили на дві автономні одиниці: бібліотека ПАН “Національний Інститут ім. Оссолінських” і видавництво ПАН “Національний Інститут ім. Оссолінських”. Нова організаційна форма Інституту вимагала також змін у керівництві. Директором бібліотеки знову став Е. Шпаляк, а після його смерті (1958 р.) функції керівників виконували Францішек Пайончковський і Едвард Керницький, у 1961 р. директором призначили Ф. Пайончковського, який обіймав цю посаду до 1970 р. Пізніше Інститутом керували Бернард Януш Альбін (1971–1990) та Адольф Юзвенко (від 1990 р. дотепер).

Видавництво очолив Ігнаци Лохвіцький, а після нього директорами були Ян Тшинадловський, Міхал Севрський, Євгеніуш Адамчик, Барбара Коцовська, Едвард Маляк, Войцех Карвацький, Доброслава Плятт, а тепер – Анджей Глуховський. Видавництво Оссолінеум стало одним із найбільших гуманітарних видавництв Польщі. Воно випускає в світ публікації з літературознавства, мовознавства, класичної та неофілології, політичної, суспільної та економічної історії, археології, етнології, педагогіки, дидактики, юридичних та економічних наук, мистецтвознавства, філософії, психології, соціології, книгознавства, бібліографії, орієнталістики, монографії та збірки джерел із ще багатьох галузей сучасної гуманітарної науки. Власні видання Оссолінеуму виходять у трьох серіях: монографічній, науковій і “Сілезькі монографії Оссолінеуму”. Повертаючись до давніх традицій, видавництво відновило серію “Національна бібліотека”, ініціювало видання літературної серії “Наша бібліотека” та дитячої серії “Оссолінки”, видало цілу низку відомих праць, відзначених численними нагородами¹⁰.

Поділ Національного Інституту ім. Оссолінських на два самостійні заклади значно послабив зв'язок між бібліотекою та видавництвом. Хоч і далі вони мали спільні назву і логотип, але їхні дороги істотно розійшлися. Однак, зважаючи на

* Бібліотека отримала будинок по вул. Солтисовіцькій, 24; там знаходяться відділи періодики, документів суспільного життя та кабінет Владислава і Зофії Бартошевських.

⁹ Trzyniecki J. *Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 1817–1967...* – S. 132.

¹⁰ Детальніше див.: <http://www.ossolineum.pl>.

спільні корені і науково-видавничі проекти, вони ніколи не були цілком відокремленими інституціями. Оновлений у 2007 р. закон про Національний Інститут ім. Оссолінських дозволив видавництву комерціалізуватися; тепер воно стало товариством з обмеженою відповідальністю. У 2008 р. Інститут став власником більшості пайових внесків у видавництві і таким чином ніби знову з ним об'єднався.

Оссолінеум у структурі Польської Академії Наук функціонував до 1994 р. 5 січня 1995 р. в результаті клопотань директора А. Юзвенка і відновленого в 1989 р. Товариства приятелів Оссолінеуму*, Сейм Республіки Польща ухвалив закон про “фондацію – Національний Інститут ім. Оссолінських”¹¹. Згідно з цим законом, Інститутом опікується Президент Польщі, а безпосередній нагляд виконує Опікунська Рада (Rada Kuratorów), яка складається з 13 осіб¹². Оссолінеум фінансує держава зі свого бюджету.

Цей закон також дозволяє відновити Музей князів Любомирських, який тепер є відділом Інституту, з двома кабінетами: графіки та нумізматично-сфрагістичним. Оссолінеум докладає зусиль, аби повернути цінні колекції цього музею, розпоршені під час і після Другої світової війни. Все частіше з'являється думка про відновлення первісної структури Інституту (бібліотека, музей, видавництво). Протягом повоєнних років Оссолінеум (і у структурі ПАН) намагався зберегти традиції львівського Національного Інституту. Це вдалося зробити передовсім завдяки працівникам, які розпочинали свою бібліотечну кар'єру ще у Львові, професорам Вроцлавського університету, пов'язаних походженням зі Львовом, а також усім тим, хто розумів значення цього закладу з огляду на його історію та цінність фондів. Тепер Оссолінеум – це знана всім книгозбірня національного значення, яка має багаті джерела для дослідників польської історії та культури, володіє величезною кількістю книг, часописів, рукописів (в тому числі провідних поетів та письменників, зокрема, А. Міцкевича, Ю. Словацького, Ц. Норвіда, А. Асника, В. Реймонта, С. Жеромського, Я. Каспровича, М. Конопницької), стародруків, малюнків, гравюр, картин, екслібрисів, медалей, монет, печаток, карт, планів, плакатів, афіш; має мікрофільмовані матеріали, видає власний науковий збірник “Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”. Фонди Інституту за 1989–2003 рр. збільшилися на 111785 назв, серед яких були й дари проф. Владислава Бартошевського з цінною колекцією нелегальних варшавських друків часу німецької окупації, Александра Круцінського (збірка наукової фантастики), Гальшки Вінчензової, де є полоніка з німецькомовного простору¹³, бібліотека полковника Ришарда Куклінського¹⁴. Фонди Оссолінеуму (лише головне книгосховище) займають шість поверхів стелажів, де є 16700 погонних метрів полиць. На даний час там знаходиться бл. 800 тис. томів, які займають бл. 15 тис. погонних метрів полиць; фонди збільшуються щороку в середньому на 8 тис. назв (бл. 170 погонних метрів)¹⁵.

Бібліотека – це також місце багатьох культурних акцій. Вона щороку організовує кілька значних заходів, готує різні зустрічі та авторські вечори, концерти, теат-

* Товариство приятелів Оссолінеуму було засновано у Львові 1926 р., відновлене у Вроцлаві 1946 р. Під час реорганізації (1953 р.) його розпустили, а бібліотеку та видавництво підпорядкували Польській Академії Наук. Наприкінці 1980-х рр. це товариство знову відновили, і тепер воно активно допомагає Оссолінеуму.

¹¹ *Dziennik Ustaw.* – 1995. – Nr 23, poz. 121.

¹² Перелік кураторів див.: Skład Rady Kuratorów ZNiO III kadencji. – Режим доступу: <http://www.oss.wroc.pl>.

¹³ Див.: <http://www.oss.wroc.pl>.

¹⁴ Див.: <http://wiadomosci.gazeta.pl/kraj/1,34309,5100880.html> [дата перегляду: 14.01.2011].

¹⁵ <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 14.01.2011].

ральні вистави, перегляд фільмів. Її періодично відвідують відомі політики (на чолі з президентами Польщі), діячі культури, вчені, письменники, актори, а також школярі, які знайомляться з її історією та фондами. У травні 2008 р. там відбулася прем'єра 30-хвилинного документального фільму Мацея Півоварчика про Національний Інститут ім. Оссолінських "Пам'ять і тотожність" ("Pamięć i tożsamość")¹⁶. Вперше фільм показали у Варшаві в присутності численних державних діячів, подальші покази, також за участю знаних гостей, відбулися вже у Вроцлаві. У ньому висвітлено історію Оссолінеуму та його величезний вплив на формування національної самосвідомості поляків, а також особливий культ у польському суспільстві, предметом якого і досі є цей заклад.

Оссолінеум пропонує читачам свої фонди лише в читальних залах*. Ними може користуватися (як мікрофільмами та цифровими копіями) кожна повнолітня особа, яка запишеться до бібліотеки і отримає читацький квиток¹⁷. Спеціальними збірками (рукописів, стародруків, графіки, картографії, нумізматики) користуються особи, що мають на те право, або наукові працівники з вищих шкіл, наукові працівники на пенсії, студенти, що мають клопотання від своїх керівників, особи, які отримали дозвіл директора бібліотеки. Рішення про доступ до окремих одиниць зберігання ухвалює керівник відповідного відділу чи кабінету. Аби увійти до головного читального залу, необхідно мати читацький квиток та документ із фотографією; відвідувачі спеціальних відділів отримують перепустку та бейджик із написом "Гість". Оссолінеуму належать два будинки. У будинку по вул. Шевській, 37 знаходиться головний читальний зал із вільним доступом до підручного книжкового фонду та можливістю замовити послуги ксерокопіювання**, головний каталог, читальний зал мікроформ та кабінети і читальні зали спеціальних збірок (рукописів, стародруків тощо), по вул. Солтисовіцькій, 24 знаходиться відділ періодики, відділ документів суспільного життя та кабінет Владислава і Зофії Бартошевських. Через міжбібліотечний абонемент фонди Оссолінеуму доступні також іншим бібліотекам та закладам культури Польщі.

Інформацію про фонди Національного Інституту можна знайти на його сторінці в Інтернеті (<http://www.oss.wroc.pl>) у розділі "Каталоги" (відсканований картковий та електронний каталоги) або на місці в Оссолінеумі (традиційний картковий та електронний каталоги). Замовлення можна зробити в електронній формі (у бібліотеці або із домашнього комп'ютера, під'єданого до Інтернету), а також у традиційній паперовій формі (бланки замовлень доступні в головному каталозі, каталозі та читальному залі періодики і в окремих спеціальних відділах). Якщо виникнуть проблеми із замовленням, можна або на місці попросити про допомогу працівника відділу

¹⁶ Див.: <http://film.interia.pl/wiadomosci/film/news/najcenniejsze-autografy,1117319> або <http://wiadomosci.onet.pl/rozrywka/pamiec-i-tozsamosc-film-dokumentalny-ossolineum,1,3475818,wiadomosc.html>.

* Отримати літературу назовні (на абонемент) можуть лише особи, що мають на це право, або самостійні наукові працівники та колишні наукові працівники (пенсіонери) вроцлавських вищих шкіл та наукових інституцій.

¹⁷ Щороку до бібліотеки Оссолінеуму записується понад 2000 читачів, головню студентів Вроцлавського університету. Читальний зал щороку відвідують понад 20000 осіб, які здійснюють пересічно понад 50000 замовлень на видання, які є в бібліотеці. Див.: <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 15.01.2011 р.].

** Копіювання можна виконати на місці (в головному читальному залі) або замовити у копіювальній майстерні. Окрім чорно-білих та кольорових ксерокопій у копіювальній майстерні можна замовити мікрофільми, чорно-білі та кольорові фотокопії, ксерокопії та скани з мікрофільмів, а також скани і цифрові фотографії оригінальних документів. Окрім того, існує можливість запису на компакт-диски оцифрованих перед тим мікрофільмів та інших матеріалів.

наукової інформації, чергового бібліотекаря у головному читальному залі чи чергового працівника в певному відділі, або дистанційно (через електронну пошту).

До структури бібліотеки Національного Інституту ім. Оссоліньських входять такі відділи та колекції:

Відділ інформації, який має інформувати про функціонування бібліотеки, її засоби і принципи удоступнення фондів, допомагати користуватися каталогами та іншими джерелами інформації, визначати бібліографічні описи, встановлювати місцезнаходження потрібних матеріалів, в т. ч. і в інших бібліотеках (польських, закордонних, цифрових, у базах даних, доступних у режимі он-лайн), вести Інтернет-сторінку бібліотеки, наповнювати бази даних публікацій працівників Оссолінеуму та досліджень про нього.

Відділ зберігання і удоступнення нових неперіодичних видань займається обслуговуванням читачів і зберіганням нових неперіодичних видань (виданих після 1800 р.), частини колекції видань XIX і XX ст., що походить ще зі львівського Оссолінеуму, видавничої продукції Польської Народної Республіки та сучасних друків. Цей відділ з'явився після об'єднання наприкінці 1990-х рр. відділу зберігання нових неперіодичних видань із відділом обслуговування (удоступнення). Як наслідок, об'єднаний відділ виконує всі дії, пов'язані з електронною реєстрацією видань, що надходять до бібліотеки, технічним опрацюванням, інвентаризацією та зберіганням фондів, обслуговуванням читачів (у головному читальному залі, на абонементі, через між-бібліотечний абонемент).

Відділ мікроформ зберігає та надає користувачам мікроформові та цифрові копії найцінніших колекцій. У читальному залі відділу є 14 апаратів для перегляду мікрофільмів та мікрофіш та три комп'ютеризовані робочі місця. Оссолінеум уже тривалий час (від 1950-х рр.) реалізує програму збереження фондів через їх мікрофільмування. Для цього створено копіювальну майстерню, де копіюються фонди на випадок втрати оригіналів. Ці мікрофільми також видаються читачам, які не мають нагальної потреби користуватися оригіналами, та надсилають до інших бібліотек в рамках між-бібліотечного обміну. Фонди відділу мікроформ також поповнюються мікрофільмами з інших, польських і закордонних, бібліотек. Останніми роками розпочато накопичення цифрових копій і удоступнено деякі збірки в електронній формі*. Від 2003 р. Оссолінеум оцифровує свої колишні фонди, які зберігаються у Львівській національній науковій бібліотеці України ім. В. Стефаника. Деякі з цих документів вже удоступнені в Інтернеті, на сторінці Нижньосілезької цифрової бібліотеки (Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej)¹⁸, інші з'являться там незабаром. Окрім того, Оссолінеум у 2004 р. розпочав реалізацію широкомасштабного проекту з оцифрування рукописів (вrocławських і львівських), що дозволить об'єднати ці документи в цифровому варіанті в єдиний комплекс.

Відділ нових періодичних видань займається часописами. Збірка періодики Оссолінеуму належить до найбільших і найцінніших у Польщі. Це передовсім часописи гуманітарного спрямування, які видавалися в різний час, різними мовами і на різних

---

* Наприклад, рукопис "Пана Тадеуша" А. Міцкевича, Біблія (Testamentum Vetus et Novum) 1572 р., "Polska Bibliografia Literacka" за 1989 р.

¹⁸ Див.: <http://www.dbc.wroc.pl>.

континентах. Їх кількість постійно збільшується через купівлю (в т. ч. букіністичну), передплату, дари, обмін. На цей час в Оссолінеумі зберігається понад 170 тис. томів часописів¹⁹. Ці фонди також мікрофільмовані.

Відділ документів суспільного життя опікується загальнопольськими, регіональними та місцевими матеріалами, що стосуються громадського-політичного життя, нормативними, пропагандистськими, інформаційними, інструктивними, інституційними документами, виданнями об'єднань, політичних партій, товариств, організацій, приватних осіб. Найціннішими є передвоєнні друки, які стосуються широкого кола загальноєвропейських питань, та ті, що стосуються Львова і колишніх територій південно-східної Польщі. Із загальної групи документів виокремлені ті, що стосуються театру, фотографії, матеріали, що стосуються діяльності опозиції проти комуністичної влади та діяльності полонійних осередків. З огляду на форму документів у відділі зберігаються: бюлетені та повідомлення, буклети, фотографії, інформатори, стінгазети, одноденки, інструкції, каталоги мистецьких, літературних, наукових акцій, торгів, адресні та телефонні книги, некрологи та клесидри осіб, пов'язаних із Оссолінеумом, плакати, афіші, дипломи, протоколи, звіти, статuti, програми, правила, розклади руху транспорту, вхідні квитки, проїзні квитки міського транспорту, цінники, статичні матеріали, літературні тексти, запрошення, лотерейні білети та ін.

Відділ рукописів зберігає цінні рукописні документи, що стосуються історії та культури Польщі від найдавніших часів дотепер. Це, між іншими, середньовічні літургійні тексти, архіви та документи магнатських і шляхетських родин, твори провідних польських поетів і письменників, їх автографи, спадщина відомих політиків, митців, діячів культури, міські архіви, пам'ятки, дипломи та багато інших унікальних документів.

Відділ стародруків – це місце зберігання друкованої полоніки, виданої до 1800 р., а також (хоч і меншою кількістю) чужоземних видань, наприклад, продукції знаменитого голландського закладу Ельзевірів. Фонд відділу нараховує загалом 67300 томів, в т. ч.: 386 інкунабул, бл. 7260 видань XVI ст. (це найцінніша частина колекції), бл. 15300 видань XVII ст., бл. 42100 – XVIII ст.; 2100 томів часописів²⁰. Ці друки видаються лише для науковців, а оригінали лише тоді, коли бібліотека не має їх копій на мікрофільмах.

Кабінет картографії – тут зберігаються плани міст, атласи, карти (географічні, топографічні, також історичні, політичні), які стосуються Польщі як до поділів, так і в сучасних кордонах, а також суміжних земель, які певним чином пов'язані з польською історією. До цього фонду потрапляють також картографічні дослідження. Абсолютну більшість складають видання XIX і XX ст. Фонд кабінету опрацьований у перехресному картковому каталозі, який дає можливість пошуку картографічних одиниць зберігання за кількома критеріями; окремі збірки опрацьовано також у друкованих каталогах.

Кабінет Яна і Ядвіги Новак-Єзьоранських, де зберігається матеріали Яна Новака-Єзьоранського*, який помер у 2005 р., та його дружини. Це рукописи, дипломи,

¹⁹ <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 16.01.2011].

²⁰ Інформація з: <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 18.01.2011].

* Ян Новак-Єзьоранський – публіцист, політик, засновник і перший директор польської редакції радіо “Вільна Європа”. Справжнє його ім'я – Здзіслав Єзьоранський. У 1995 р. він увійшов до Опікунської

стародруки, цінна колекція монет, медалі, які отримав Я. Новак-Єзьоранський, листування за 1944–1975 рр. та різні фотографії, зокрема й авторства дружини жертводавця, Ядвіги. Разом із Вроцлавським відділенням Польського телебачення оцифровано також аудіовізуальні матеріали, передані Я. Новак-Єзьоранським. Це відеофільми, що стосуються головно його перебування у США, аудіоматеріали на плівці в бобінах та магнітофонні касети. Кабінет виконує виставково-музейну роль, в ньому також організовуються симпозиуми, лекції, різні зустрічі.

Кабінет Зофії і Владислава Бартошевських було відкрито у червні 2006 р. Там зараз зберігається близько 5 тис. об'єктів: книги, нелегальні часописи, одноаркушеві друки, надані професору Владиславу Бартошевському** дипломи, відзнаки та нагороди, плакати, афіші, тексти заборонених пісень, жартів та анекдотів часів Другої світової війни, матеріали, що стосуються діяльності “Солідарності” і багато інших цінних документів, кількість яких постійно збільшується.

Відділ просвіти та презентації фондів створено з метою популяризації надбань Оссолінеуму і його непересічної історії та ролі в суспільному житті. Він працює передовсім зі школярами. В Оссолінеумі підготовано низку мультимедійних презентацій бібліотечних фондів²¹, музейних лекцій, науково-популярних сесій, авторських зустрічей, навчальних виставок, активних занять для учнів. Окрім того, Оссолінеум разом із фундацією “Справа нового тисячоліття” (“Dzieło Nowego Tysiąclecia”) відкрив стипендійну програму для бідної здібної молоді.

Музей князів Любомирських має у своїх фондах давні фрагменти львівської колекції та нові матеріали, накопичені у повоєнний період та протягом останніх років²². До його складу входять кабінет графіки та нумізматично-сфрагістичний кабінет. У них обох зберігаються дуже цінні матеріали: малюнки польських та європейських художників, польська та чужоземна графіка, ескізи, картини, мініатюри, фотографії, поштові листівки, монети, печатки, а також підручна бібліотека з історії мистецтва та фотографії. Ці фонди Оссолінеум презентує як у себе – на тимчасових виставках, так і зовні – позичаючи музеям Польщі та інших країн. Музей князів Любомирських може похвалитися винятково цінною колекцією малюнків європейських майстрів

Ради Національного Інституту ім. Оссолінських і, зокрема, тому передав свій архів, колекцію монет та творів мистецтва саме Оссолінеуму.

** Владислав Бартошевський – історик, політик, журналіст, письменник, воїн Армії Крайової, діяч Польської підпільної держави, учасник Варшавського повстання, колишній міністр закордонних справ, сенатор, державний секретар у канцелярії прем'єр-міністра в уряді Дональда Туска, почесний громадянин Вроцлава, член Опікувської Ради Національного Інституту ім. Оссолінських третього скликання.

²¹ Мультимедійні презентації, що пропонуються: “Що таке Оссолінеум? Версія для учнів середніх шкіл та гімназій”; “Загальна характеристика фондів Оссолінеуму”; “Оссолінські цікавинки”; “Перший польський музей. Нарис історії Музею князів Любомирських”; “Пан Тадеуш” А. Міцкевича у фондах Оссолінеуму”; “Поляки-нобелівські лауреати у фондах Оссолінеуму”; “Предки GPS – давні карти у фондах Оссолінеуму”. Див.: <http://www.oss.wroc.pl>.

²² Див.: Blumówna H. Kolekcja rycin i rysunków Henryka Lubomirskiego w zbiorach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich // *Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*. – Wrocław, 1957. – Т. 5. – С. 101–116; Mańkowski T. Dzieje zbiorów graficznych Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Zbiór Józefa Maksymiliana Ossolińskiego, II. Zbiór medyczny Pawlikowskich // *Ibidem*. – С. 85–99; Radojewski M. Zbiory graficzne w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich // *Ibidem*. – Wrocław, 1972. – Т. 7. – С. 163–207; Machnik L. Zbiór fotografii w Gabinetzie Grafiki Ossolineum // *Fotografia we Wrocławiu 1945–1997*. – Wrocław, 1997. – С. 38–40; Machnik L., Koniarek Ł. *Muzeum XX. Lubomirskich. Historia i zbiory*. – Wrocław, 2005 та ін.

XV–XIX ст., де є понад 1000 одиниць зберігання, а також польських художників (кільканадцять тисяч одиниць)²³. Не менш цінною є й колекція графіки кількістю понад 50 тис. од. та одна із найбільших у Польщі збірок екслібрисів – 60 тис. позицій²⁴. Хоча б на згадку заслуговує збірка поштових листівок першої половини XX ст. (понад 30 тис. од.), що вичерпно репрезентують цей історичний період. Незабаром фонди Музею князів Любомирських можуть ще збільшитися. Тепер він намагається повернути давню колекцію, яка розпорошена у польських, європейських та американських збірках. Цю акцію підтримують спадкоємці Анджея Любомирського – останнього куратора літературного Оссолінеуму, який у 2002 р. підписав із Національним Інститутом ім. Оссолінських угоду, що мала на меті повернути Музею Любомирських колишній блиск та експонати, які, згідно з волею їхнього предка, мають зберігатися саме у фондах цього закладу.

Окрім фізичного (на місці) удоступнення своїх фондів, Національний Інститут ім. Оссолінських зробив можливим використання частини документів через Інтернет. Це сталося завдяки тому, що він розпочав наповнювати Нижньосілезьку цифрову бібліотеку. У 2004 р. з ідеєю такої бібліотеки виступила бібліотека Вроцлавської Політехніки. Оссолінеум відразу ж її підтримав, і вже у 2005 р. ця цифрова бібліотека розпочала діяти. Тепер вона об'єднує кільканадцять бібліотек, головню навчальних закладів Вроцлава, але також й інших міст (Легніци, Ниси, Валбжиха)²⁵. Метою таких цифрових бібліотек є забезпечити суспільству повний і вільний доступ до вибраних культурних цінностей (наукової літератури, текстів лекцій, підручників, часописів, музичних видань, стародруків, рукописів та ін.), які зберігаються в інституціях, що беруть участь у таких проектах. Цифрові матеріали Оссолінеуму, які з'явилися внаслідок сканування власних фондів та удоступнення фондів інших інституцій (звичайно, за їх згодою) нараховують тепер 2076 публікацій у колекції²⁶. У травні 2010 р. збірку Нижньосілезької цифрової бібліотеки включили до Віртуальної східної бібліотеки (Virtuelle Fachbibliothek Osteuropa)²⁷. Це міждисциплінарний портал, який інформує академічну спільноту про Східну Європу, її історію, мови, літератури та культуру загалом. Серед інформації, яка передається туди за допомогою Федерації цифрових бібліотек²⁸, є і надана Оссолінеумом.

Оссолінеум бере участь і в інших проектах. У липні 2007 р. він вступив до Консорціуму європейських наукових бібліотек (Consortium of European Research Libraries) – як член Групи польських наукових бібліотек, де зберігаються стародруки. До цієї групи також належать Національна бібліотека у Варшаві, Ягеллонська бібліотека в Кракові, Бібліотека ПАН у Гданську, університетські бібліотеки у Познані, Варшаві та Вроцлаві. Участь у консорціумі забезпечує доступ до бази “Спадщина друкованої книжки” (Heritage of the Printed Book (HPB Database))²⁹. Це база даних, де накопичуються описи всіх книг, надрукованих перед 1830 р.; вона дозволяє вести пошук одночасно у фондах багатьох європейських бібліотек. Доступ до неї відкрито у відділі стародруків Оссолінеуму.

²³ Інформація зі сторінки: <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 23.01.2011].

²⁴ Там само.

²⁵ Див.: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra>.

²⁶ Інформація зі сторінки: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=81> [дата перегляду: 23.01.2011 р.].

²⁷ Див.: <http://www.vifaost.de/>.

²⁸ Див.: <http://www.fbc.pionier.net.pl/owoc>.

²⁹ Інформацію про консорціум можна знайти за Інтернет-адресою: <http://www.cerl.org/>.

У той само час, тобто з 2007 р., Оссолінеум виконував проект, частково профінансований коштами країн Європейського економічного простору (Ісландією, Ліхтенштейном та Норвегією), під назвою “Консервація та оцифрування фондів бібліотеки Інституту ім. Оссолінських у Вроцлаві”. Під час його реалізації найцінніші одиниці зберігання (рукописи та стародруки) було скопійовано та законсервовано. Це принесло подвійну користь. Фонди забезпечено від руйнування, а оцифровані документи стали доступними широкому колу читачів, бо до цього оригіналами могли користуватися лише науковці та культурні діячі. Тоді ж виконано копії найбільш читаних часописів та календарів. Виконання проекту закінчили у 2009 р. – завдяки цьому Оссолінеум зміг законсервувати 127 рукописів і виконав 1,5 млн сканів та мікрофільмованих кадрів зі стародруків³⁰.

Тепер Інститут реалізує проект, який також фінансує Європейський Союз із Європейського фонду регіонального розвитку, призначений в межах Регіональної операційної програми для Нижньосілезького воєводства на 2007–2013 рр. Загальна вартість цього проекту складає 4 876 088,68 злотих, а сума коштів від ЄС – 2 393 876,40 злотих³¹. Його назва: “Система поширення спеціальних літературних фондів Оссолінеуму через оцифрування та публікацію в Інтернеті як пропагування та популяризація культурної спадщини”. Його метою є вилучити з читачького обігу якомога більшу кількість оригінальних і найбільш цінних з точки зору істориків та мистецтвознавців примірників, замістивши їх цифровими копіями, удоступненими через Нижньосілезьку цифрову бібліотеку.

Викладена вище історія цієї особливої для польського народу наукової інституції, її післявоєнна діяльність та виконання найновіших завдань показують, що Оссолінеум, дбайливо піклуючись про збереження давніх традицій і вшанування волі великого фундатора, дуже енергійно розвивається, особливо останніми роками, і стає цілком сучасною інституцією. Теперішній Національний Інститут має амбіції стати інтернаціональним закладом, бо через удоступнення своїх фондів в оцифрованій формі має можливість популяризувати та пропагувати свою унікальну колекцію в цілому світі.

Переклад з польської Олександра СЕДЛЯРА

LIBRARY OF THE OSSOLIŃSKI NATIONAL INSTITUTE IN WROCLAW

Halina RUSIŃSKA-GIERTYCH

*The Institute of Scientific Information and Library Studies of Wrocław University,
9/13, Uniwersytecki Sq., Wrocław, 50-137, Poland, tel. (071) 343-78-11,
e-mail: halina.r.g@interia.pl*

The Ossoliński National Institute (also called the Ossolineum), which was established in L'viv in 1817 (opened in 1827), soon became a prominent scientific and cultural institution of special significance for the Polish nation. After World War II a part of the collection and staff of the prewar Ossolineum moved to Wrocław where the institute

³⁰ Інформація зі сторінки: <http://www.oss.wroc.pl> [дата перегляду: 24.01.2011].

³¹ Ibidem.

resumed its operations. It is now one of the most important libraries in Poland containing many particularly valuable items. The article gives an account of the postwar history of the Ossolineum Library, describes its present structure, the condition of its collection and main activities.

Key words: the Ossoliński National Institute, scientific library, history of libraries in Poland, library structure, Wrocław, L'viv.

БИБЛИОТЕКА НАЦИОНАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ИМЕНИ ОССОЛИНСКИХ ВО ВРОЦЛАВЕ

Галина РУСИНСКА-ГЕРТЫХ

*Вроцлавский университет, Институт научной информации и библиотековедения,
пл. Университетская, 9/13, г. Вроцлав, 50-137, Польша, тел. (071) 343-78-11,
эл. почта: halina.r.g@interia.pl*

Национальный Институт им. Оссолинских (как правило, его называют Оссолинеум), созданный в 1817 г. во Львове (начал действовать в 1827 г.), быстро стал известной научно-культурной институцией, которая имела исключительно важное значение для польского народа. После Второй мировой войны он возобновил свою деятельность во Вроцлаве, куда была перевезена часть фондов и переехала часть сотрудников довоенного Оссолинеума. Теперь это одна из наиболее важных библиотек Польши с большим количеством особо ценных единиц хранения. В статье освещена послевоенная история библиотеки Оссолинеума и охарактеризованы ее современная структура, состояние фондов и основные направления деятельности.

Ключевые слова: Национальный Институт им. Оссолинских, научная библиотека, история библиотек Польши, структура библиотеки, Вроцлав, Львов.

Стаття надійшла до редколегії 11.12.2010

Прийнята до друку 20.03.2011